

DAVLAT VA JAMIYAT BOSHQARUVIDA JAMOATCHILIK NAZORATINING HUQUQIY ASOSLARI

Ulmasov Muhridin Bobir o'g'li
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi
va agrotexnologiyalar instituti
Yurisprudensiya yo'nalishi 2-kurs talabasi
ulmasovmuhridin426@gmail.com
+998940000313

Annotatsiya. Ushbu maqolada davlat va jamiyat boshqaruvida jamoatchilik nazoratining huquqiy tabiati, mazmun-mohiyati va ahamiyati tahlil qilingan. Muallif tomonidan O'zbekiston Respublikasining «Jamoatchilik nazorati to'g'risida»gi qonuni hamda unga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar asosida jamoatchilik nazoratini amalga oshirish subyektlari, shakllari va vositalari ko'rib chiqilgan. Amaliyotda jamoatchilik nazoratini ta'minlashda yuzaga kelayotgan huquqiy va tashkiliy muammolar aniqlangan hamda ushbu institutni takomillashtirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: jamoatchilik nazorati, fuqarolik jamiyati, davlat boshqaruvi, oshkoralik, hisobdorlik, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, korrupsiyaga qarshi kurashish.

KIRISH

Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida demokratik huquqiy davlat va erkin fuqarolik jamiyati qurish borasida izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismlaridan biri — davlat hokimiyati organlari va mansabdor shaxslar faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini ta'minlashdan iboratdir. Jamoatchilik nazorati davlat boshqaruvining oshkoraligini, hisobdorligini va samaradorligini oshirishning muhim omili bo'lib, u fuqarolarning davlat ishlarini boshqarishda faol ishtirok etish huquqini amalga oshirish shakllaridan biridir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan ishlab chiqilgan Harakatlar strategiyasi va undan keyingi Taraqqiyot strategiyasida jamiyat va davlat boshqaruvi tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida fuqarolik jamiyati institutlarining rolini kuchaytirish, jamoatchilik nazoratini samarali tashkil etish vazifalari belgilangan. 2018-yilda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining «Jamoatchilik nazorati to'g'risida»gi Qonuni ushbu institutning huquqiy asoslarini shakllantirishda muhim qadam bo'ldi.

Shu bilan birga, jamoatchilik nazoratini amaliyotda tatbiq etish borasida bir qator huquqiy va tashkiliy muammolar mavjudligicha qolmoqda. Mazkur maqolaning

maqsadi — jamoatchilik nazoratining huquqiy asoslarini tahlil qilish, uni amalga oshirishdagi muammolarni aniqlash hamda ushbu institutni takomillashtirish yuzasidan ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

ASOSIY QISM

1. Jamoatchilik nazoratining tushunchasi va huquqiy tabiati

Jamoatchilik nazorati — fuqarolar, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va boshqa fuqarolik jamiyati institutlari tomonidan davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari hamda ularning mansabdor shaxslari faoliyati ustidan amalga oshiriladigan nazorat shaklidir. Ushbu institut davlat organlari faoliyatini davlat ichidan emas, balki jamiyat tomonidan kuzatib borish, baholash va shu orqali uning qonuniyligi va samaradorligini ta'minlash vazifasini bajaradi.

Jamoatchilik nazoratining huquqiy tabiati uning ikki muhim jihatini o'zida mujassam etadi: birinchidan, u O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan fuqarolarning davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda ishtirok etish huquqining amalga oshirilish shakli hisoblanadi; ikkinchidan, u davlat hokimiyati organlari faoliyatining oshkoraligi va hisobdorligini ta'minlovchi qo'shimcha huquqiy kafolat vazifasini bajaradi. Shu tariqa jamoatchilik nazorati davlat va fuqarolik jamiyati o'rtasidagi o'zaro hamkorlik va ishonchni mustahkamlashning muhim mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi.

«Jamoatchilik nazorati to'g'risida»gi Qonunga muvofiq, jamoatchilik nazoratining asosiy vazifalari qatoriga inson va fuqarolarning huquq, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilish, davlat organlari faoliyatida qonun ustuvorligini ta'minlash, korrupsiyaning oldini olish, davlat organlari faoliyatining oshkoraligi va shaffofligini oshirish kabi masalalar kiritilgan.

2. Jamoatchilik nazoratini amalga oshirish subyektlari va shakllari

Qonunchilikka ko'ra, jamoatchilik nazoratini amalga oshirish subyektlari sirasiga fuqarolar, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari (mahallalar), nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari, kasaba uyushmalari va boshqa fuqarolik jamiyati institutlari kiradi. Har bir subyekt o'ziga xos vositalar orqali nazorat funksiyasini amalga oshiradi.

Jamoatchilik nazoratining asosiy shakllari qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin: davlat organlari faoliyati yuzasidan jamoatchilik muhokamalarini tashkil etish; me'yoriy-huquqiy hujjatlar loyihalarini jamoatchilik muhokamasidan o'tkazish; davlat organlari va mansabdor shaxslar faoliyatini monitoring qilish; jamoatchilik ekspertizasini o'tkazish; fuqarolarning murojaatlari asosida tekshiruvlar o'tkazish; ommaviy axborot vositalari orqali davlat organlari faoliyatini yoritish va tahlil qilish. Bundan tashqari, so'nggi yillarda «Mening fikrim», elektron murojaatlar tizimi kabi

raqamli platformalar jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning zamonaviy vositalariga aylanmoqda.

3. Amaliyotdagi muammoli jihatlar

Jamoatchilik nazoratini amalga oshirish amaliyotini tahlil qilish bir qator muammoli holatlarni aniqlash imkonini beradi. Birinchidan, ba'zi davlat organlari tomonidan jamoatchilik nazorati subyektlariga zarur ma'lumotlarni taqdim etishda oshkorlik yetarli darajada ta'minlanmayapti, bu esa nazoratning samaradorligini pasaytiradi. Ikkinchidan, jamoatchilik nazorati natijalari bo'yicha davlat organlarining javob berish, aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish majburiyatini nazarda tutuvchi aniq mexanizm to'liq shakllanmagan — ko'pincha jamoatchilik xulosalari tavsiya xarakteriga ega bo'lib qoladi va ularning bajarilishi ustidan nazorat yo'q.

Uchinchidan, jamoatchilik nazoratini amalga oshiruvchi fuqarolik jamiyati institutlarining moddiy-texnik va kadrlar salohiyati yetarli emas, bu esa nazoratning professional darajada tashkil etilishiga to'sqinlik qiladi. To'rtinchidan, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyati darajasi jamoatchilik nazoratida faol ishtirok etish uchun hali yetarlicha shakllanmagan, natijada fuqarolarning bu jarayondagi ishtiroki past bo'lib qolmoqda.

Beshinchidan, jamoatchilik nazorati sub'ektlarining huquqiy maqomi, ular va davlat organlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tartibga soluvchi normalar ayrim hollarda bir-biriga zid yoki umumiy xarakterda bo'lib, amaliyotda turlicha talqin qilinishiga sabab bo'lmoqda.

4. Jamoatchilik nazoratini takomillashtirish yo'nalishlari

Yuqoridagi tahlil asosida davlat va jamiyat boshqaruvida jamoatchilik nazoratini takomillashtirish bo'yicha quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- birinchidan, davlat organlarining jamoatchilik nazorati subyektlariga zarur axborotni taqdim etish bo'yicha aniq muddatlar va tartibni belgilovchi normalarni qonunchilikka kiritish;
- ikkinchidan, jamoatchilik nazorati natijalari, jumladan, jamoatchilik ekspertizasi xulosalari bo'yicha davlat organlarining majburiy javob berish va ko'rilgan chora-tadbirlar haqida xabar berish mexanizmini joriy etish;
- uchinchidan, fuqarolik jamiyati institutlarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ularning vakillarini maxsus o'quv dasturlari orqali tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish;
- to'rtinchidan, raqamli texnologiyalardan foydalangan holda jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning elektron platformalarini rivojlantirish, ularning fuqarolar uchun qulay va ochiq bo'lishini ta'minlash;
- beshinchidan, aholi o'rtasida huquqiy ma'rifat va huquqiy madaniyatni oshirishga qaratilgan tizimli tushuntirish ishlarini kuchaytirish, jamoatchilik nazoratida ishtirok etishning ijtimoiy ahamiyatini keng targ'ib qilish;

— oltinchidan, jamoatchilik nazorati sub'ektlari va davlat organlari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi normalarni tizimlashtirish, ularning bir-biriga zid bo'lmashligini ta'minlash maqsadida qonunchilikni qayta ko'rib chiqish.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, jamoatchilik nazorati davlat va jamiyat boshqaruvi tizimida qonun ustuvorligini, oshkoralik va hisobdorlikni ta'minlashning muhim huquqiy vositasi hisoblanadi. Ushbu institut fuqarolarning davlat ishlarini boshqarishda bevosita ishtirok etish huquqini amalga oshirish, davlat organlari faoliyatini jamiyat manfaatlariga muvofiqlashtirish imkonini beradi.

Shu bilan birga, jamoatchilik nazoratini amalga oshirishda yuzaga kelayotgan huquqiy va tashkiliy muammolar — axborot oshkoraligining yetarli emasligi, nazorat natijalari bo'yicha javobgarlik mexanizmining mavjud emasligi, fuqarolik jamiyati institutlari salohiyatining pastligi — ushbu institutni yanada takomillashtirishni taqozo etadi. Taklif etilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish jamoatchilik nazoratining samaradorligini oshirish, davlat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlash hamda huquqiy davlat qurish jarayonini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining «Jamoatchilik nazorati to'g'risida»gi Qonuni, 2018-yil 12-aprel, ŸPK-476-son.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Jamoatchilik nazoratini yanada samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori.
4. Odilqoriyev X.T., Saidov A.X. Konstitutsiyaviy huquq: darslik. — Toshkent: TDYU, 2021.
5. Tashkentov B.A. Fuqarolik jamiyati va davlat: nazariy-huquqiy muammolar. — Toshkent: Yurist-media, 2020.
6. Ergasheva N.Q. Jamoatchilik nazoratining huquqiy mexanizmlari // Davlat va huquq. — 2023. — №2. — B. 33–41.